

КУЛЬТУРОГРАФІЯ
РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

CULTUROGRAPHY OF THE
RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

DOI: 10.18523/2617-8907.2024.7.69-83

УДК 008.001+008(091)+069+069.4

Сергій Руденко

Доктор культурології, доцент,
Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-2319-1845>
e-mail: rudenkosb@ukr.net

Український спадщинний дискурс
поразки російської ідентичності

Започатковано новий напрям досліджень, що має посилити мілітарну утилітарність культурології. В його основу покладено єдність теорії та практики, а не їхнє протиставлення. Автор доводить, що каузальність війни обумовлена зіткненням, з одного боку, двох культурних ідентичностей, а з іншого – глобального нового варварства, уособленого росією, та цивілізації, репрезентованої Україною. Запропоновано матриці культурних ідентичностей, розроблені з опорою на спадщинний підхід і музеологію як когнітивну модель. Це сприятиме розкладанню російської ідентичності. Завдяки цьому глобальну цивілізаційну загрозу можна нівелювати в цивілізований спосіб, без застосування варварського анігіляційного інструментарію (геноцид, тероризм та ін.).

Ключові слова: російсько-українська війна, культурологія, мілітарна (воєнна) культурологія, мілітарні технології в когнітивній сфері, мілітарні технології в культурології, музеологічний дискурс культурології, культурологічне кураторство, музей, спадщина, ідентичність, матриці ідентичності, архетипи ідентичності, поразка росії, цивілізація, варварство, ресентимент.

Постановка проблеми. Під час російсько-української війни гостро постала проблема практичної цінності гуманітаристики в контексті перемоги над ворогом. Зазвичай рекрутування представників цієї гілки знання передбачає залучення до синхронного історичного осмислення актуальних подій (попри певну оксюморонність такої постановки питання), морально-психологічного забезпечення як у військах, так і мілітаризованого в умовах тотальної війни суспільства; пропагандистсько-агітаційних дій у межах інформаційної війни тощо. Оскільки ці напрями сприймаються як суто технічні, прикладні, інструментальні (в контексті пропаганди навіть лукаві, такі, що зраджують істинність), науковці, що звикли до фундаментальних теоретичних досліджень, переживають стан фрустрації.

Здебільшого вони розуміють свої гуманітарні дисципліни як щось корисне само собою (в аристотелівському розумінні), вбачають у своїй діяльності функцію «реєстрації» (за висловом П. Бурдьє (Bourdieu 1990, 52)) процесів, що відбуваються в культурі. Це інтерпретативне споглядання не передбачає втручання в предмет тлумачення або (за умови тоталітарного світогляду) обмежується наданням безадресних «приписів» і «повчань». Зауважимо, що таке саме відчуття безсилля й непотрібності, судячи з останніх виставок у Мистецькому Арсеналі (наприклад, «Форми присутності») та Українському домі («Ти як?»), переживають і багато представників сучасного мистецтва. Останні доволі часто не розробляли нових смислів, а паразитували на грантодайному метамодернізмі

(що уособлює гібридність) та лицемірному лівацтві¹. Врешті-решт, найкращим способом подолання фрустрації, за іронічним висловом О. Покальчука, є перенесення активності з «мозкової» на «ручну» (від абстрактного до конкретного). Хоча широкому колу митців це не надто допомагає повернутися в притомний художній стан. Творіння їхніх рук, позбавлені загальних смислів, мають лише короткочасну терапевтичну дію, до того ж – особисто для них. Їхні роботи настільки інтроспективні або тривіально прямі, що, хоч і знаходять деякий емоційний відгук глядачів, не резонують із соціокультурними проблемами. У підсумку це призводить до розчарування через втрату митцями своєї колишньої соціальної ідентичності.

Гуманітарії з академічної сфери завдяки роботі зі студентством можуть дещо відволіктися від сумних думок про втрату самоцінності відсутньої утилітарності своєї діяльності. Проте викладання – не єдиний, та й не основний напрям втілення практичної корисності гуманітаристики, до того ж далеко не всі науковці є викладачами.

¹ Одним із «мозкових лідерів» організованого руху сучасних українських митців є Н. Кадан. Тож його художні висловлювання набувають ледь не програмно-сміслового характеру. Цілоком промовистою є його інсталяція-інтервенція в Національному музеї історії України (НМІУ): вона зображує боєприпаси, що летять на мапу Донецької та Луганської областей (2015 р.). Привертає увагу символічна невиваженість каданівського твору, його надміру буквальна й примітивна описовість (не так метафорична, як піктографічна), непретензійність з образного погляду. Загалом, це радше об'ємний агітаційний плакат. Проте, на відміну від, скажімо, «Герніки» П. Пікассо, інсталяція Кадана не містить директивної відповіді на запитання «Хто це зробив?» – її меседж замилений. Звісно, патріотично налаштовані відвідувачі музею можуть побачити в цьому творі те, що резонує з патернами їхнього сприйняття: початок агресивної війни росії проти України. Проте може бути й інше тлумачення: про бомбардування Донбасу «невідомо з якої сторони». Оскільки інсталяція досі експонується в музеї, це створює передумови для відсилки до російської пропагандистської тези про «бомбування Донбасу роками». Робота Кадана розташована в приміщенні музею так, що вона є стрижнем усієї репрезентації, закручуючи її в гібридну порожнечу. З огляду на наведені обставини не дивно, що на початку 2024 р. генеральний директор НМІУ в промові на публічному заході, присвяченому виходу своєї книжки, сказав, що Україна була інтегрована (!) до складу Російської імперії (Національний музей історії України 2024). З одного боку, «інтеграція в імперію» є звичайною сухою науковою конструкцією, позбавленою оцінної інтерпретації, яка від цього стає ніби більш об'єктивною. Проте, з іншого боку, це російське утворення не було добровільним об'єднанням держав, полісів чи народів. А вислів «інтеграція в імперію» має саме таку конотацію, наче йдеться про вступ до ЄС. Поглиненню України росією, як відомо, передували розтягнені на десятиліття воєнні дії та безпечна ліквідація українських інституцій. У зв'язку з цим цікаво було б поміркувати про непрозору каузальність впливу гібридних музейних репрезентацій та супутніх наративів як на самих музейників, так і на відвідувачів. Повертаючись до роботи Кадана, доходимо висновку, що крім девальвації, у зв'язку з повномасштабним вторгненням, грубо імпортованих смислів бачимо й небезпечні гібридні тенденції нерозрізнення, ретушування суперечностей, характерні як для мистецького, так і, зрештою, для академічного середовища.

Навіть на побутовому рівні суспільної свідомості практичний напрям їхньої діяльності (як, зрештою, і митців) вимальовується доволі чітко – робота з ідентичністю та, конкретно, з її смисловим полем (якщо йдеться про культурологів). Ця діяльність може бути спрямована як на українську, так і на ворожу ідентичність. Отже, йдеться про витончену когнітивну й смислову сторону війни замість грубої масової пропаганди.

Крім того, під час війни стало зрозуміло, що музейна та інші форми спадщинних репрезентацій є одними з найкращих медіумів для роботи з ідентичнісного дизайнування. Тож частково ізольовані від суспільства представники музеїв та інших пам'яткових інститутів («кіноівти» (Руденко 2021)) відчували свою значущість. Для західної і, особливо, європейської культури спілкування, пізнання та, зрештою, розпізнання «свого» відбувається через спадщину. Тож кураторська робота і в межах культурної дипломатії, і в контексті амортизації російського впливу, і у фокусі процесів цивілізаційної ідентифікації, що в політичній площині означається як євроінтеграція, набула особливої ваги. Отже, під час воєнного стану перед музейною спільнотою постало питання не лише про те, як бути ефективними для захисту пам'яток, а й про те, як перебувати власну роботу для досягнення перемоги України у війні.

Стан наукової розробки проблеми. Проблеми ідентичності досліджує корпус дослідників, що представляють різні напрями гуманітаристики. Не вдаючись до широкого історіографічного екскурсу, можна виокремити напрацювання тих науковців, роботи яких містять виражену практичну інтенцію. Зокрема, серед українських авторів важливе місце посідають праці Максима Розумного з огляду на їхній високий прогностичний потенціал. Ще у 2006 р. дослідник передбачив високу ймовірність реалізації російської загрози в усіх можливих її проявах у короткостроковій перспективі (Розумний 2006, 339). У фокусі дослідження М. Розумного була насамперед політична культура та характерні для неї дискурсивні практики (проектне електоральне мислення). З міркувань науковця випливає, що для політичного класу ці розважання мають переважно поверховий, факультативний характер. Звернення до ідентичності є потрібним, проте не основним атрибутом політичної діяльності – це така собі марксистська надбудова над «бізнесовими» інтересами. Зрештою, саме через це автор вимушений констатувати інертність, а подекуди й безвідповідальність політиків. Толерування аморфності ідентичності

створювало загрози національній безпеці, оскільки сприяло бездіяльності щодо перспективних викликів, до яких треба було готуватися.

Багато уваги проблемам української ідентичності в практичній площині приділяє Тімоті Снайдер. Загалом його внесок у розуміння ролі України як відсутнього пазла західної цивілізації, особливо щодо XX–XXI ст., є важливим завдяки високому рівню саме наукової експертизи автора, а не пропагандистській інструменталізації минулого. Водночас Т. Снайдер запропонував «фашистську» (це поняття в його трактуванні не зовсім слушно поглинає і «нацизм») аналогію щодо сучасної росії (Snyder 2022, 2024). Тут проглядається реакція-віддзеркалення недолугої російської агітації (щодо віртуальної нацистської загрози) власного населення та слабкодушких представників Заходу, котрі страждають у власній уяві, а не в реальності. Загалом не варто перебувати в заданій ворогом парадигмі, оскільки саме він має в ній ініціативу. Зрештою, ці аналогії суперечать сучасній архаїчній (квазімодерній) російській соціокультурній системі, що зазнає поступової деградації з часів імперії: спочатку – до фашизоїдного радянського утворення, а тепер до більш давніх і більш примітивних зразків, що сягають своїм корінням у раннє середньовіччя.

Дещо простішою за ґрунтовну роботу Т. Снайдера є монографія Януша Бугайського (2022). Проте вона містить важливі методологічні зауваження про те, що росія фактично лише імітує західні соціокультурні моделі. Автор звертає увагу і на «недобудовану національну ідентичність» (Бугайський 2022, 43), і на сутнісну несхожість на імперії західного зразка, закладені в її інститути й культуру запобіжники національному становленню. Зрештою, відповідно до міркувань Я. Бугайського, можна дійти висновку про те, що неможливим є нацизм в утворенні, що не має нації. Проте з нацизмом російський («рашистський») режим ріднить його варварський, анігіляційно спрямований характер, який у європейському контексті був демодернізаційним спалахом цивілізаційного напруження. Проте в російському контексті він є не історичним епізодом, а одночасно і модусом вивенді, і модусом операнді. Нацизм, як і колоніалізм, тісно пов'язаний з розвитком західного світу, тож його екстраполяція може призвести замість поліпшення розуміння соціокультурних та культурно-історичних явищ до протилежного ефекту – когнітивних упереджень і викривлень.

Надзвичайно важливими для розроблення поставленої проблеми є міркування Руслани Демчук (2018), яка здійснила ґрунтовне

епіфеноменальне дослідження явища ідентичності та найрізноманітніших форм її образного, метафоричного втілення. Авторка розглядає поняття «тексту» в широкому розумінні, проте через те, що стрижневим елементом наукового пошуку є «міфопоетика», акцент усе-таки зроблено на літературу (зокрема квазінаукову, метафізичну тощо), публіцистику, політичну бетристику – мовленнєве вираження ідентичності. Водночас важливі розділи присвячено й тлумаченням пам'яткового символічно-образного поля, зокрема Софії Київської.

Дослідницька проблема, яку порушує Р. Демчук, полягає в спробі з'ясувати, чи можна взагалі метафізику ідентичності зробити предметом наукового дослідження, створивши своєрідний артефакт – зручну лабораторну модель для препарування основних ідеологем (в авторському розумінні радше міфологем), якими насичено суспільні дискурси. Побудована модель могла б стати відправною точкою експериментальних досліджень ідентичностей, придатною для масштабування.

З огляду на наведене невирішеною частиною поставленої проблеми є недостатня практична функціональність ідентичнісних досліджень загалом та в мілітарному вимірі зокрема.

Мета цього дослідження полягає в тому, щоб розкрити шляхи посилення ефективності культурологічно-кураторської роботи з українською ідентичністю до такої міри, щоб це завдало максимальної шкоди ворожій російській ідентичності.

Методологія. Крім науково-критичного (фальсифікаціонізм), логіко-дедуктивного та скептико-емпіричного підходів, дослідження базується на музеологічно-лабораторній теорії (Руденко 2021), в основі якої лежить спадщинний підхід. Вона полягає в тому, що музеологія є не лише засобом об'єктивування культури в репрезентаціях, а й моделювання соціокультурних процесів, зокрема шляхом уречевлення патернів суспільної свідомості. Лабораторність проявляється в інтенсифікації та опціоналізації культурного досвіду, що здобувається в процесі інтерпретації пам'яток. Крім того, застосовано спадщинний підхід, що знаходить своє вираження в контекстуалізації, реконтекстуалізації та деконтекстуалізації історико-культурних пам'яток. Цей підхід дає змогу уникнути історизму, історизму та соціологізму. Він також має ретроспективний характер, проте не імітує перспективності, характерної для ентелехічних, провіденціалістських та телеологічних відхилень. Дослідження також звертається до авторських підходів – Гюстава Лебона (2021a, 2021b) та Клода Леві-Строса (2000). Згідно з поглядами Г. Лебона, національний характер, тобто

ідентичність, краще проявляється в образно-символічних «творіннях духу», зокрема мистецтві, ніж у квазінауковому та метафізичному епіфеноменальному мовленні про неї (дослівно, «приписуванні» собі певних невластивих якостей) з боку представників досліджуваного народу, яке лише затуманює сутність. Цей підхід можна назвати художньо-метафоричною конверсією ідентичності. К. Леві-Строс звертає увагу на те, що магічна, міфологічна свідомість нікуди не зникає зі сцієнтизацією суспільної свідомості, а набуває нових форм. Тож дієвість образів-символів, тенденції магічного мислення зберігають свою актуальність під час звернення до архаїчних пластів тожсамості сучасників.

Виклад основного матеріалу. Найбільший імплементаційний потенціал з-поміж наведених елементів дискурсу перемоги української ідентичності над російською мають міркування М. Розумного та Р. Демчук. Тож вони потребують докладнішого розгляду.

Зануреність у політичні процеси стала чинником дискурсивного фреймування в роботах М. Розумного. Зокрема, це знайшло відображення у використанні недоречного й незграбного, з огляду на когнітивні протистояння, поняття «проект»² (тобто чогось тимчасового) щодо української ідентичності. Зрештою, у монографії 2021 р. дослідник констатує потребу в ревізії українського національного «проекту», що опинився в «глухому куті» (Розумний 2021, 3). Таке формулювання резонує з російською тезою про Україну як неспроможну державу (*failed state*), неспроможний, штучний проект³. Тому дослідники ідентичності мають брати до уваги свою неунікнучу залученість до когнітивної війни. Їм краще позбутися позиції стороннього спостерігача (другого, третього – байдуже, якого порядку). Усамітнення у вежі зі слонової кістки, так, ніби можливо вилучити суб'єкт дослідника з досліджуваних процесів (або ж процесів, що обумовлюють дослідження), зрештою, може призвести до послаблення української позиції, оскільки результати наукових досліджень мають громадський, публічний характер. У суспільній

свідомості дослідницький меседж, поданий з об'єктивістським науковим цинізмом, найімовірніше, зазнає когнітивних викривлень. Тому варто уникати полегшення реалізації ворожих планів і, навпаки, чітко розуміти власні суб'єктивні обмеження, ніж займати пуристську позицію і вдавати, що цих обмежень немає. До цього варто додати, що для нейтралізації дезорієнтуючого впливу політичних дискурсів дослідження культури (зокрема політичної) краще здійснювати на глибокому – спадщинному – матеріалі, ніж на її поверхневому комунікативному мусі.

Інтенції М. Розумного є цілком слушними – прагнення перезавантажити систему української державності з метою перетворення України на геополітичного лідера (експансіоніста) (Розумний 2021). З огляду на це важливими є роздуми дослідника про переосмислення українцями візантійської спадщини, позбавлення росії монополії на її застосування й тлумачення. В інших аспектах автор міркує дещо амбівалентно: то розглядаючи росію як цивілізаційний центр, то заперечуючи її цивілізаційну самість. М. Розумний слушно звертає увагу на концепт великої, об'єднаної Європи і водночас з недовірою та певною огидою розглядає ЄС як декадентське, нежиттєздатне утворення⁴, яке не може бути корисним Україні⁵. На його думку, «цивілізаційним вибором» України має стати або рух до відкритого суспільства в розумінні К. Поппера, або ж до поглиблення етатизму (тоталітаризму).

Варто зауважити, що М. Розумний прямо й опосередковано відштовхується від концепції С. Хантінгтона, який, своєю чергою, спирається на філософські побудови А. Тойнбі, О. Шпенглера та ін. В основі цих міркувань лежить теза про те, що «цивілізація» є поліваріативною, фактично, є синонімом розвиненої самобутньої специфічної культури. Тож незрозуміло, чому між різними опціями цивілізації має вимальовуватися конфлікт, що визначатиме, на думку Хантінгтона, геополітичну ситуацію найближчих десятиліть, а може, й століть. Якщо ж відійти від дискусійного егалітаристського підходу про цивілізаційну рівнозначність культур, то лінії зіткнень мають пролягати не між цивілізаціями, а між цивілізацією і варварством,

² Хоча автор доволі багато уваги приділяє релевантності термінології, закликаючи розрізняти в межах української національної ідеї-доктрини поняття «територія» та «земля».

³ Існує ще одне російськопропагандистське маніпулятивне міркування: якщо інші «українські проекти» зазнали краху, то чи варто робити наступні спроби? Чи не краще все покинути, здатися, відмовитися, принаймні частково (для початку), від власної суб'єктності, спуститися на дно і допомагати втілювати російські проекти в межах концепції, наприклад, «Третього Риму», євразійства тощо (бо ж до західного клубу нібито «не беруть»)? Фактично пропонують позбутися своїх смислів заради чужих, що, зрештою, матиме суїцидні наслідки.

⁴ Песимістичні або оптимістичні міркування про долю Європи є лише оцінними судженнями. Для того щоб розібратися у відповідних тенденціях, варто брати до уваги довгострокову історичну перспективу, а не події кількадесятирічної давнини.

⁵ Давній мем про «загниваючу», «порочну» цивілізацію; його підґрунтям є зміна фокусу з цивілізаційних досягнень на тимчасові культурні кризи етичного, естетичного, сакрального характеру.

байдуже, який культурно-історичний субстрат вони містять. Тобто йдеться про вибір *спадщини* та *смислів* (*цінностей, місій, візій*), уречевлених у ній, та модусів її використання. М. Розумний доволі близько підходить до розуміння цивілізації як універсального, глобального явища, але все ж залишається на позиціях ототожнення цивілізації з її реальними та фейковими культурними носіями (навіть якщо це «носієство» цілком формальне, ілюзорне і за удаваною компліментарною модерною оболонкою проступає антицивілізація – варварство).

Руслана Демчук наголошує на тому, що моделювання ідентичності неминуче передбачає наявність Іншого. Альтер его української тожсамості є її російський відповідник. Ця обставина набуває особливої ваги через російсько-українську війну, що розпочалася у 2014 р., а фактично триває набагато довше (в українському модерному вимірі – більш ніж століття; на думку Я. Грицака (2021), відправною точкою варто розглядати 1914 р., хоча підготовча культурницька робота тривала з кінця XVIII ст.⁶). Тож Р. Демчук шукає вирішення поставленої проблеми крізь призму моделювання української та російської ідентичностей та їхніх диспозицій щодо «спільних» спадщинних топосів. Дослідниця виокремлює питома українські спадщинні патерни, серед яких «козацький міф» та український варіант «сарматизму», «бароковість» та ін.

Специфічними рисами російської ідентичності, на думку дослідниці, є амбівалентність ставлення до західної культури, яка оцінюється як джерело аморальності й розбещення, напускна релігійність, що приховує «темні закутки» підсвідомого. З поля зору дослідниці, втім, дещо вислизає важлива характеристика російської ідентичності – її мімікрійність. Дискусійними є міркування Р. Демчук щодо візантійської спадщини для української ідентичності, яку, на думку науковиці, високо оцінював лише І. Франко, водночас застерігаючи від тоталітарних тенденцій, котрі гіперболізувалися з часів Просвітництва.

Варто зауважити, що розгляд концепції «Третього Риму» крізь призму освоєння візантійської спадщини росією часто збиває з пантелику і до сьогодні. Зокрема, Я. Грицак (2021) вважає візантійсько-православну спадщину чи не основною причиною цивілізаційної відсталості України. При цьому дослідник посилається на І. Шевченка (2001). Проте з праці останнього

випливають інші висновки. По-перше, візантійська спадщина лише позірно асоціюється з росією, яка насправді черпає натхнення зі спадщини Золотої Орди, яку її московські нащадки заперечують лише через ресентимент⁷, одночасно прагнучи зайняти панівне ординське місце в Євразії. По-друге, єдиним повноцінним анклавом візантійської спадщини на півночі Русі було Володимиро-Суздальське князівство, яке в усьому намагалось наслідувати візантоцентричний Київ, проте занепало через географічну близькість до Золотої Орди.

По-третє, візантійська ідентичність мала зовсім інше, ніж російська, тлумачення Іншого. Росіяни визначають себе через цивілізованого візаві на Заході, який, за їхнім баченням, прагне уярмити, стандартизувати, уніфікувати, нав'язати власний порядок денний. Проте візантійський імператор був цілком самодостатнім, небезпідставно розглядаючи себе як єдиного цивілізованого легітимного володаря римської ойкумени, вважаючи інших правителів своїми підданими (зі своєю родиною ієрархією) і розсилаючи їм замість листів «розпорядження» (Шевченко 2001, 13). Тут ідеться не так про якусь «манію величчя» (характерну для росіян), як про високий рівень суб'єктності, ґрунтованої на спадщинній інклюзії. Це є однією з провідних рис «західних» носіїв цивілізації, яка не притаманна російській

⁷ У наближеному до ніцшеанського розумінні: злостивість, дошкульність, затаєна образа та прагнення помсти звільнених рабів своїм господарям. Панування Золотої Орди було обумовлене воєнною перемогою, в результаті чого утворилася нова ієрархія, в якій московити опинилися на нижчих щаблях. Своєрідний синдром набутого ресентименту, навіть після подолання «іґа», потребував об'єктивування. Оскільки ієрархія може бути обумовлена не лише військовими, а й культурно-цивілізаційними чинниками, російський ресентимент змістився з монгольського на Західний світ. Цей аспект є важливішим з огляду на проблематику цього дослідження. Знеціненість, зневаженість тих, хто перебував на нижчих сходинках культурно-цивілізаційного розвитку (тобто справедливої ієрархічної підлеглості), набуває в очах підкорених ознак чесноти, попри викривлену оптику. Неспроможність виробити цивілізацію, а лише отримати її в готовому вигляді (в російському варіанті – через повне або часткове посередництво Кисва – від Візантії та Західної Європи), компенсується відчуттям винятковості, особливої місії, що полягає в експансії культури підкорених, з одночасним викоріненням усіх домінуючих рис, притаманних цивілізованій культурі колишніх володарів. Ресентимент має яскраві ознаки колективного комплексу неповноцінності. Загалом це хворобливий стан, що нормалізує огидну культуру втраченої суб'єктності, заміщаючи гідність, свободу волі в усіх її проявах садомазохістською насолодою від поневолення інших. При цьому в комунікативному вимірі здійснення ресентиментарної влади може проявлятися у вдаваній простоті, демократичності, відкритості, ввічливості, поштивості, навіть оманливій садомазохістській співчутливості (бо ж раби відкидають відверті прояви домінуючої поведінки). Зрештою, спільноти, уражені ресентиментом, мають лише ознаки автентичних самодостатніх чеснот, але не самі чесноти, передумовою яких є великодушність, а не бажання догодити чи нашкодити. Адаптація окреслених явищ і процесів виражається у відповідній культурі та міфології.

⁶ В українських реаліях не так гвинтівка, як саме культура породжує владу.

ідентичності, проте якої вона безнадійно прагне в межах оксюморонних проєктів окремої (!) євразійської цивілізації. Цивілізація має універсальний характер⁸, і у разі сепарації від неї виникає не нова самодостатня цивілізація, а варварське контрцивілізаційне утворення⁹.

Через фактичне визнання російського погляду на візантійську спадщину (третій Рим)¹⁰ виникають нелогічні тлумачення. Наприклад, в інтерпретації загалом оптимістичної «Енеїди» І. Котляревського Україна асоціюється з Троєю (Демчук 2018), хоча мала б із Римом. Але ж глибоко вкорінене у свідомості зауваження про те, що «четвертому Риму не бути», заважає зробити такий висновок. До того ж подорож Енея є не так буквальною втечею, як метафоричним пошуком своєї тожсамості – шансу на цивілізаційну інставращію.

Ускладнюється і тлумачення кримського спадщинного топосу, який асоціюється то з османською работоргівлею, то з російським імперським міфом, то з «руськими моряками». Проте рідко коли йдеться про античну спадщину, яку саме Київ, а не Москва (вона придбала собі лише щось на кшталт політичного візантійського бренду), отримав від Константинополя через посередництво кримського Херсонесу. У зв'язку з цим цікаво, що дослідник національних характерів, а фактично ідентичностей, Г. Лебон, попри всі негативні конотації, підкреслював, що саме Візантія була останнім носієм давньої цивілізації. Отже, він

⁸ Концепція цивілізації має подібність до концепції третього світу К. Поппера. Вона є автономною, може поповнюватися будь-якими культурними акторами і так само не має обмежень до використання. Водночас освоєння цивілізаційних надбань може мати характер зловживання, загрожуючи самим цивілізаційним досягненням. Несення, відтворення й творення цивілізації на певному історичному етапі не означає вічної належності до клубу цивілізованих народів. Прояви цивілізаційної ексклюзивності свідчать про варварський стан. Останній може зберігатися століттями: найстарішим з варварських утворень, що існують дотепер, є Персія-Іран. Нагомість культури, що є носіями цивілізації, виявляють інклюзивність, всотуючи цивілізацію в усій її повноті та різноманітті. Отже, відмінність між цивілізацією та варварством багато в чому визначається підходом до вбору спадщини та аксіологічним підґрунтям її актуалізації.

⁹ Наприклад, одну з головних пам'яток фашистської архітектури означено як «Палац італійської цивілізації». Фашизм загалом відображає варварські тенденції, характерні для цивілізаційного напруження як в Італії, так і в Європі загалом. Симптоматично, що грандіозна виставка, присвячена «окремій італійській цивілізації», для якої будували приміщення, так і не відбулася. В експозиційних просторах будівлі після Другої світової війни проходила сільськогосподарська виставка, а сьогодні демонструються досягнення італійських ремесел.

¹⁰ Загалом, гібридна плутанина, пов'язана з нерозрізненням української та російської ідентичностей та їхніх ставлень до цивілізації, зумовлює хибні висновки представників Західного світу про давні історичні підвалини цивілізованості росії. Замість відновлення українського цивілізаційного пазла Захід марно очікує на опритомнення росії, яка нібито перебуває в якомусь варварському затемненні (подібно до тоталітарних ексцесів у Європі 1920–1940 рр.). Насправді ж це її цілком природний стан.

наголошував на ролі безперервності використання спадщини. Натомість для росії візантійська та й, правду кажучи, давньоруська спадщина мала інструментальний характер, виконуючи афірмативну функцію для політичних претензій. Приблизно таку саму, як і самоідентифікація І. Грозного, який вважав себе «німцем», родичем правителів Священної Римської імперії (Плохій 2023) та з підозрою ставився до підвладних йому «автохтонів».

З огляду на наведене Україна, на думку Р. Демчук, ніби повторно має робити літописний «цивілізаційний вибір», здійснений Володимиром. Хоча тоді зв'язки з Візантією були настільки міцними, що ймовірність переходу в іслам чи юдаїзм видається анекдотичною. Тож варто було б говорити про інставращію, подолання цивілізаційного вивиху, який пережила Україна. Проте можна погодитися з дослідницею в тому, що варто брати до уваги фронтірне положення України, що нагадує шальки терезів. Ситуація не владнається сама собою. Потрібно докласти максимальних зусиль для того, щоб ідентифікація українців відбувалася на цивілізаційних, а не варварських засадах (вони часто маскуються під футуристичні проєкти).

Р. Демчук звертає увагу на те, що українська спадщина міцно інкорпорована в російську ідентичність. Проте дослідниця не порушує питання про те, що станеться з російською ідентичністю, якщо з неї вилучити українські спадщинні елементи або ж фундаментально змінити їхню інтерпретацію. І, врешті-решт, як це здійснити технологічно? Загалом дослідниця вважає, що будь-які технологічні міфи лише ковзають по поверхні ідентичності й придатні лише для маніпуляцій із суспільною свідомістю, які матимуть нетривалий, хоч і доволі руйнівний ефект. Авторка виходить із аксіоматичної тези про те, що міфи, базовані на архетипах, вплетені в менталітет народу, є «фактично незнищенними» (виокремлення наше. – Р. С.) (Демчук 2018, 9).

Якщо це твердження розглядати гіпотетично, то можна припустити, що невразливість таких фундаментальних патернів спричинена тим, що з їхньою допомогою втілюється, оприявнюється несвідоме. Химерність, суперечливість російської ідентичності з інтелектуального ракурсу є неспроможною, проте, на подив, усе одно справно функціонує. Загалом, ворожа ідентичність має високий рівень архаїзації, що, на перший погляд, свідчить про її близькість до природних начал. Архаїзація триває протягом останнього століття, а останніми десятиліттями значно посилилася. Але теза про те, що від цього російська ідентичність є менш

штучною, видається сумнівною, беручи до уваги безпрецедентне застосування технологій інформаційно-психологічного впливу. Отже, архаїзація стає наслідком застосування новітніх технологій. Досягнення антимодерності за рахунок модерності в теорії є алогічним, проте на практиці – доволі дієвим.

Михайло Собуцький зазначає, що несвідоме виражає себе через мову. Оскільки «несвідоме не знає законів протиріччя» (Собуцький 2018, 267), міфологія, яка відображає несвідоме, може бути наповнена нелогічностями, і це цілком природне явище. Звідси випливає, що логічно-інтелектуальна деконструкція не може зашкодити несвідомому, до якого нібито апелює російська ідентичність. Тому можна припустити, що вплив на несвідоме як підвалину російської ідентичності можна зробити не через мову, а через *спадщинно-символічний образ*.

Важливо додати, що увага до несвідомого російської ідентичності дає змогу уточнити його (несвідомого) специфічні прояви. Зокрема, Р. Демчук, аналізуючи накладання радянських репрезентацій на київські топоси української ідентичності, виділяє танатологічні мотиви, характерні для радянської культури. Авторка вбачає тут конотацію з релігійними, здебільшого християнськими, сюжетами. Проте недостатньо уваги приділено, власне, культу смерті, що вириває в російських мистецьких творах, їхніх дискурсах (хоч Р. Демчук і говорить про «темний бік нетрів»), що проступають за ширмою класицистичної архітектури Петербургу, помічений багатьма літераторами). Зараз, в умовах війни, цей тренд поклоніння саме смерті, а не її подолання через воскресіння (замість культу безсмертя – культ перманентної смерті), проглядається особливо випукло¹¹. Зрештою, варто докласти зусиль, щоб

¹¹ Митці загалом краще реагують на референси модифікацій несвідомого. Зокрема, українська художниця Марія Левитська (на відміну від багатьох, вона не переживає фрустрації) створила серію робіт під назвою «Бестіарій війни», експоновану в Національному музеї медицини України. Серед картин вирізняються зображення трупів російських окупантів. Авторка зазначає, що довго вдивлялася у фотографії із зони бойових дій, розмістивши їх скрізь у своїй майстерні й намагаючись зрозуміти відповідні меседжі від ворожої сторони, для того щоб досягти необхідного вираження драматичної сюжетності (М. Левитська – сценографка Національної опери України). Зрештою, створені нею образи містять у собі відчуття глибокої сатисфакції окупантів від власної загибелі – жаданої кінцевої мети їхнього не надто цікавого життя – так, ніби вже мертвими вони продовжують позувати для фото, робити селфі. Проте варто принагідно сказати, що, мабуть, одним із перших, хто випукло представив некрофілію чи некромантію російської ідентичності, був Юрій Андрухович – у деконструктивістському романі «Московіада» (1992). Сьогодні це явище повторно відкривають українські інтелектуали (Єрмоленко 2024; Кебуладзе 2024). Щоправда, натяки на танатологічну сутність російської ідентичності можна знайти у творах Миколи Гоголя, в межах започаткованої ним критики постановки дисциплінарного суспільства (зокрема в «Шинелі»).

вектор механізму самознищення був спрямований не назовні, а всередину російського соціуму – перманентного «бунту», «безглузлого й нещадного». Отже, можна спробувати віднайти відповідну модель російської ідентичності, перемінивши домінуючі патерни на рецесивні, і навпаки. З іншого боку, варварство, засноване на ресентименті, має відверто експансіоністський характер, тож варто поставити питання про навіть теоретичну життєздатність такої моделі. Отже, можна розглянути варіанти більш глибоких змін, які б торкнулися несвідомих підоснов російської ідентичності, хоча дослідники заперечують саму можливість впливу на них. Такий підхід потребує переходу від інтелектуальних операцій до більш експериментальної діяльності в межах установ, насамперед музеїв, а не лише віртуальних лабораторій окремих дослідників. Потребує верифікації гіпотеза про те, що дизайн музейних та інших спадщинних репрезентацій української ідентичності може стати інструментом фундаментальної поелементної соціокультурної інженерії, спрямованої на російську ідентичність.

Загалом, можна констатувати глибоку кризу російської ідентичності, яка підважує її подальше державно-інституційне існування. Річ у тім, що за соціальною організацією росія залишається геть архаїчною країною, в якій немає модерної нації (Бугайський 2022, 39). Існують лише недосформовані елементи різномірних етнонаціональних потенціалів (російський, північнокавказький, татарський, монгольський та ін.). По суті, політична культура цього утворення побудована довкола моделі адаптованого до сучасності *каганату*. Вона має всі ознаки цієї давньої форми соціальної організації. Їх висвітлено, зокрема, в працях Омеляна Пріцака (1997, 76–87; 2003, 775–9). Серед цих ознак: наявність «харизматичного клану», що концентрує централізовану владу, ієрархічно-спеціалізована система васальної залежності, наявність статусних лідерів місцевих кланів, контроль над торговельними шляхами (нафто- і газогони, транс'євразійські магістралі), військовий шантаж і використання терористичних методів з метою отримання комерційних переваг («розкупорювання» економік цивілізованих держав (Пріцак 1997)). Попри архаїчність, формування каганатного типу мають доволі розвинену бюрократію, яка забезпечує економічну взаємодію з «бізнес-партнерами». Каганати мають поліетнічний характер (їхній спосіб життя – це «не забезпечення безперервності “національної культури”, а, радше, утримання необмеженої влади» (Пріцак 1997)), примітивну державну ідеологію, в основі якої – панування над

Таблиця 1. Матриця української ідентичності

Спадщина Візантії-Русі	Барокова спадщина	Спадщина модернізму
Тип культури: цивілізаційна <i>(з-поміж цивілізаційної, варварської (ресентиментальної), транзитної та архаїчної)</i> Суспільний модус: культурний <i>(з-поміж інституційного, технологічного та культурного)</i>		
Етнологізм	Концепція війська-держави	Концепція фронтиру (субконцепція сакральності землі)

Таблиця 2. Матриця російської ідентичності

Спадщина Золотої Орди	Псевдосвропейськість	Псевдомодернізм
Тип культури: варварська (ресентиментальна) <i>(з-поміж цивілізаційної, варварської, транзитної та архаїчної)</i> Суспільний модус: інституційний <i>(з-поміж інституційного, технологічного та культурного)</i>		
Некрокультура	Концепція каганату	Гібридність

Рис. 1. Г. Нарбут. Еней та його військо. 1919. Зібрання Харківського художнього музею

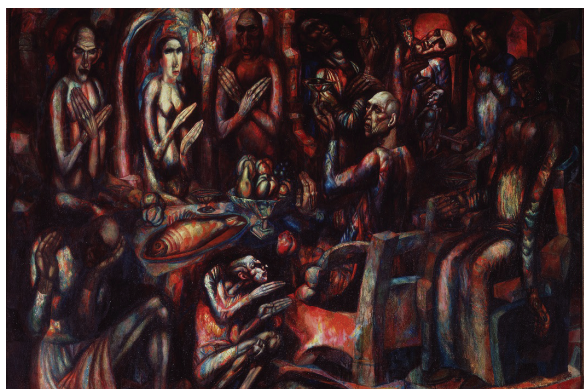

Рис. 2. П. Філонов. Бенкет королів. 1912

євразійськими [степовими] обширами, ненависть і зневага до «продажної», декадентської цивілізації (Прицак 1997). Важливо підкреслити, що ключовою характеристикою каганату є неможливість його модернізації в національну державу (принаймні жодного історичного випадку, який би підтверджував це, наразі немає). Отже, реальна, а не «потьомкінська», модернізація означатиме крах теперішньої інституційної системи росії.

Беручи за основу спадщинний підхід, можна представити українську ідентичність як матрицю, оприявлену у формі матриці-таблиці (табл. 1).

Найлаконічнішим художнім втіленням української ідентичності є картина Г. Нарбута «Еней та його військо» (рис. 1).

Для зручності так само представимо актуальну російську ідентичність у вигляді матриці-таблиці (табл. 2).

Послугуючись спадщинним підходом, опредметнено деякі із засадничих елементів російського самоусвідомлення.

Візуальним втіленням некрокультури як складової частини російської національної ідентичності є картина П. Філонова «Бенкет королів» (рис. 2).

Роль спадщини Золотої Орди в модерному часі знайшла свій вияв у роботі Н. Реріха, на якій зображені персонажі опери «Князь Ігор» Скула і Єрошка (рис. 3).

Картина Н. Реріха сильно контрастує з україноцентричною інтерпретацією тих самих персонажів у виконанні українського художника-авангардиста А. Петрицького (рис. 4).

Одним із найкращих відображень російського ресентименту є картина «Закликання варягів» В. Васнецова, створена в період активізації становлення так до сьогодні й недосформованої російської національної ідентичності. Уся поки що лише зароджена злоба пригноблених

сконцентрована в постаті хлопчика – у правій частині твору (рис. 5).

У результаті, на основі запропонованих вище приблизних таблиць-матриць ідентичностей, ґрунтованих на спадщинному підході, можуть бути реалізовані дві інставраційні моделі, які не мають перетинатися. Російська ідентичність має бути позбавлена штучних українських підвалин.

Спробуємо аргументувати, чому запропонована спадщинна методологія та ґрунтовані на ній технології можуть спрацювати. В одному зі своїх

Рис. 3. Н. Реріх. Скула і Єрошка
(до опери «Князь Ігор»). 1914

Рис. 4. А. Петрицький. Скула і Єрошка
(до опери «Князь Ігор»). 1926.
Зібрання Музею театрального, музичного
та кіномистецтва України

досліджень К. Леві-Строс намагається віднайти раціональні пояснення фізичної дієвості чаклування в «примітивних» суспільствах. Він виділив три компоненти (використаємо термін «тріангуляція»), які забезпечують дієвість обряду: віра чаклуна, віра об'єкта чаклування, «довіра й вимоги колективної думки» (Леві-Строс 2000, 157). Екстраполюємо наведені антропологічні міркування на ситуацію, пов'язану з примітивною, архаїчною російською ідентичністю.

Для того щоб росіяни впевнилися в тому, що підвалини їхньої ідентифікації є хиткими, потрібно, найперше, активно працювати з «довірою і вимогами колективної думки», що є зовнішньою щодо росії. Ідеться насамперед про країни Заходу. Для цього треба провести чітку демаркаційну лінію між українською (цивілізованою) та російською (варварською) культурними ідентичностями. Це зробить суспільну думку західних країн консолідованою щодо росії. Як уже було показано, навіть озвучення концепції ймовірного розчленування росії змусило її очільників засумніватися в непохитності територіальної цілісності їхньої країни (Київ 24 live 2023).

Більшу за наративну ефективність повинні мати символи-образи-метафори, які втілюються в культурно-історичній спадщині. Вони не лише опредметнюють та уречевлюють ідентичність, амортизуючи хиткість її абстрактних проявів. Можна припустити, що саме завдяки спадщині можна впливати на несвідоме, яке є нечутливим до вербальних конструкцій. Отже, гіпотетично саме музеологія є чи не єдиним засобом раціонального впливу на ірраціональні процеси.

Леві-Строс вважав, що міфологія та наука мають спільну сутність. Пол Феєрабенд наголошував на тому, що поширення сцієнтизму та наївного раціоналізму аж ніяк не вплинуло на присутність у суспільній свідомості більш давніх моделей мислення, зокрема містичного,

Рис. 5. В. Васнецов. Закликання варягів. 1909

магічного характеру. Ба більше, всі ці моделі не є ізольованими: вони взаємодіють і підживлюють одна одну (Feuerabend 1978). Карл Поппер (1994a, 1994b) звертав увагу на те, що наука народжується з критики міфу. Отже, явища міфу і науки не є ані несумісними, ані тотожними. Ідеться про раціональну роботу з ірраціональним, а не підміну цих явищ. Раціональна парадигма аутично відкидає прояви ірраціонального, замість того щоб осмислювати їх на раціональному рівні.

Враховуючи музеологічну специфіку, що полягає в поєднанні художнього образу і науки, можна висунути гіпотезу, що музейні засоби є найефективнішими для наукової трансформації сучасної міфології, оскільки нівелюють її дієвість. Зрештою, кураторська розробка української ідентичності може значно сприяти поразці росіян. Ця робота полягатиме в застосуванні науково-критичного методу для переформатування символічно-спадщинної серцевини російської ідентичності, а отже, і її демонтажу. Це видається надзвичайно перспективним з огляду на те, що цей задум можна реалізувати дистанційно. Важливі елементи культурно-історичної спадщини перебувають саме в Україні, зокрема належать до київських топосів ідентичності. Інставація української ідентичності спричинить знищення серцевини ідентичності російської.

Сучасна російська ідентичність є наслідком соціально-психологічної інженерії, що бере свій початок від радянських часів і відтворюється до сьогодні (саме це й ріднить російський каганат із німецько-нацистськими режимами в Європі, на що звертає увагу Т. Снайдер (Snyder 2022, 2024)). Результатом цієї штучної трансформації став небачений «технологічний» успіх: російська еkleктична міфологія, що є штучним (культурним) явищем, змогла зламати – «хакнути» – природне колективне несвідоме. Цього було досягнуто не всупереч, а завдяки нелогічності наративів та через символічно-образний вплив. Завдяки технологіям інформаційного впливу з'явилися такі оксюмори, як «окремішня» «російська цивілізація», «колективна самість» росії та «російські архетипи». Тобто російська ідентичність не перебуває в гармонії з універсальним колективним несвідомим, а підпорядкувала собі його покруч, створивши своєрідного «франкенштейна». Як, зрештою, не перебуває вона і в гармонії з універсальною цивілізацією.

Правильніше було б сказати про те, що в російських відповідниках закладена інтенція до знищення і цивілізації, і її психічної підоснови. Російські «архетипи» є протилежними

за змістом до універсальних архетипів (первинних смислообразів), у гібридний спосіб заміщаючи, виштовхуючи їх. Серед них: смерть¹² замість воскресіння, пекло замість раю (тюрма як соціальна модель, керована перманентна загроза ядерної війни – тотального знищення¹³). Антигерой («вагнерівець»¹⁴), «гвинтик» безликої безвідповідальної маси, «м'яса» – глорифікація знеособлених колективних девіацій, замість культу героя, екстрапольованого на спільноту. Загалом, російський соціум демонструє викривлену єдність, що ґрунтується не на солідарності, а на стадному егоїзмі. Позірне ототожнення окреслених суперечностей досягається завдяки гібридній (метамодерній) методології. Отже, *теза про те, що архетипальну підоснову ідентичності не можна змінити, втрачає достатній рівень обґрунтованості і стає принаймні дискусійною, якщо не сумнівною.*

Для розуміння динаміки ворожої ідентичності треба послуговуватися дихотомією «цивілізація – варварство». До того ж варварство не є тотожним дикунству, а може бути визначене як незавершене цивілізування. Зрештою, панівна цивілізаційна модель в очах недоцивілізованих стає джерелом сильних ресентиментарних переживань. Російська спільнота є однією з найбільш уражених ресентиментом у світі,

¹² Етнічна культура росіян загалом проявляє тягу танатоцентричну схильність.

¹³ Варто наголосити, що російська ідентичність не є есхатологічною, хоч для підсилення ефекту остраху намагається такою видаватися. Некромантия як безкінечна ітерація смерті відкидає тезу про подолання смерті смертю, заміщаючи її вічністю, безсмертністю смертельного – бенкету, фестивалю смерті, пишних, пафосних поминок. Вічно жити для того, щоб мати можливість вічно вмирати (вбивати). Тож, з культурологічного боку, ядерна загроза є малоімовірною, хоч, звісно, і не може бути відкинута повністю.

¹⁴ Дивує ірраціональна антимораль цього сорту окупаційного війська, вимуштруваного деформованими «архетипами». Для них єдиний вихід із пекла на землі – самовдосконалення через смерть. Цікаво, що проходження цього шляху розглядав як власну місію умовний опонент російської влади О. Навальний. Звісно, існують цілком імовірні припущення і про садистські дисциплінарно-каральні заходи у «пвк», і про створення умов, що унеможливають ухилення від виконання наказів у цих підрозділах, і застосування психотропних речовин ув'язненими, мобілізованими до російських воєнних мас. Усі ці аспекти з суворою науковою точністю перевірити складно. Проте можна припустити, що окреслені чинники були б не досить дієвими без наявності сприятливих умов – відповідної культури та створеного нею перманентного психічного стану. Скидається на те, що «вагнерівці» виконували покладені на них завдання якщо не із задоволенням, то з піднесенням. Комічним і, звісно, нерелевантним є порівняння «вагнерівців» із ландскнехтами, до яких вдаються прихильники російського квазінаціоналізму. Вагнерівська модель є цілком унікальною, новітньою – квазімодерною – і не може бути реалізована поза межами російської варварської культури. Саме в'язничні умови і є тією лабораторією російського соціуму, де формуються її «ідеальні громадяни». Російська в'язниця – модель абсолютизованого дисциплінарного суспільства, яку владна верхівка не без успіху прагне розширити на всіх своїх підданих. Варто зауважити, що і тут спостерігається варварське викривлення цивілізації.

з одночасною тривалою суверенністю власних етатичних інститутів. У російському колективному досвіді можна виділити принаймні п'ять реальних і один віртуальний ресентимент, який метафорично підсумовує всі інші.

Йдеться про ресентимент до спадщини Візантії, Золотої Орди, до європеїзованого панівного класу російської імперії (західної спадщини) та, зрештою, притлумлену ненависть і розуміння глибокої безпорадності через відновлення західного культурного впливу після розпаду СРСР. Сюди також варто додати інтернаціональну радянську верхівку (в якій російський етнос не мав переваги), що взяла на озброєння соціалістичну ідеологію, запозичену із Західної Європи.

Віртуальний ресентимент, виражений в антинорманізмі, що є відповіддю на несправедливе панування «варягів» на «Русі», яскраво оприявнює колективний комплекс неповноцінності. Тригерним ресентиментом, звісно, є злостивість щодо українців. Це і руська спадщина, Київ – «мати городів руських», і мазепинсько-могилянсько-прокоповичева європеїзація, що лягла в основу імперської ідеології. Сюди також належать яскраві культурно-мистецькі явища, пов'язані з постатями М. Гоголя, Т. Шевченка, театру корифеїв, що збурювали російські антизахідні еліти безпосередньо в Петербурзі. Варто згадати і панування в компартії СРСР «українських» секретарів, які здійснили земельну реституцію – повернули Крим Україні тощо.

Ресентимент підживлює варварські інтенції росії як всередині, так і ззовні. Означений хворобливий стан, зокрема, породжує амбівалентність у ставленні російського суспільства до фашизму і нацизму: лаяти публічно і захоплюватися приватно. Загалом, варварська культура не прагне позбутися мімікрійних цивілізаційних елементів на ендогенному рівні, проте прагне знищити носіїв правдивої цивілізації ззовні.

Означені ресентиментарні комплекси-компенсації проростають у химерній міфології (ідеології), яка має потужну інституційну та пропагандистсько-агітаційну підтримку. Як бачимо, міфологія «російського православ'я», інститути (етатизм), пропаганда та зведена до неї культура (культурна експансія) фактично збігаються з концепцією «русского міра», утворюючи інфраструктуру для ефективної соціально-психологічної інженерії.

Оскільки колективне несвідоме не має символів, що виринають у сновидіннях (Юнг 2022), ідеться радше про образи, символи, смисли, уречевлені в історико-культурній спадщині. Вона містить усі необхідні ірраціональні

(фетишистські), раціональні (науково-інтерпретаційні) та художньо-образні компоненти. Тому, саме спираючись на пам'ятки, точніше – їхні репрезентації, варто облаштувати протидію анігіляційним ворожим намірам.

Передовсім потрібно докласти зусиль для *десуверенізації* російської ідентичності. Цього можна досягти завдяки деокупації та реінтерпретації спадщинних символів, зокрема її київських топосів, – завдяки позбавленню відчуття володіння ними каганатним утворенням і, як наслідок, руйнуванню уявної хибної колективної «самості» росіян. Спадщинне «знеструмлення» російського міфу дезорганізує інституційні смисли та сплутає пропагандистські меседжі, які втрачатимуть своє значення.

Оприявняться удавані й приховані смисли російської етатичної системи. Йдеться, зокрема, про дихотомію цілковито симульованої «найкращої у світі», «керованої» демократії та реального, підновленого технологічними інноваціями каганату. Це стосується також ще однієї суверенної російської інституційної інновації – репрезентації президента, де репрезентант стає несуттєвим і другорядним (регентом при симулякрі, як у кінострічці «Генерація П»)¹⁵. Вже зараз багато зусиль докладено до дегібридизації «рпц» в Україні, що має розкрити її сутність як організації, яка має лише формальний стосунок до релігії і є інструментом впливу, нерозривно пов'язаного з російським державним апаратом, зокрема його спецслужбами.

Варто додати, що гібридизації зазнали й церковні інститути Західного світу. Зокрема, це має вияв у цілком світських, контрверсійних, лівацьких заявах очільника католицької церкви. Розмивання профанного і священного можна пояснити з огляду на деякі культурно-історичні особливості, зокрема «християнський соціалізм». Проте втрата етичних демаркаційних орієнтирів – нерозрізнення, перверсивна взаємопідміна, ототожнення добра і зла – є явищем цілком новітнім і небезпечним своїми прихованими наслідками. Тож зусилля українського музейництва можуть стати в пригоді і з цією проблемою.

Поступова *архетипічна стабілізація* передбачає спадщинно-репрезентаційне «пропрацювання» російських ресентиментів. Спостерігається

¹⁵ У статті, присвяченій репрезентації в європейській культурі, К. Гінзбург (Ginzburg 1991) наводить приклади, коли вже мертвого правителя певний час втілювала його речова «репрезентація», яку залучали до участі в церемоніалах. У сучасних умовах гібридності, де фейк та істина постають не з критичних, а фідеїстичних міркувань, повідомлення про ймовірну смерть очільника рф зовсім не позначається на керованості країною, можливо, навіть оптимізуючи її.

певний парадокс: для того щоб завдати удару по російській ідентичності, треба здійснити цивілізаційну інставрацію¹⁶ її української візаві. Простіше кажучи, змінивши себе – подолаємо ворога. Саме тому великої ваги набуває продовження процесів декомунізації та дерадянзації, деімперіалізації та дерусифікації (Руденко 2023). Деколонізаційна методологія (Руденко 2024) в цьому контексті є нерелевантною з огляду на культурно-історичну українську ситуацію та ресентиментарний імпульс антиколоніалізму, не притаманний українській культурі.

Наприклад, відмова від радянської символіки в українському війську мала далекосяжні наслідки, унеможлививши дефіляди з червоними прапорами, які здійснювали деякі українські військові в Криму у 2014 р. Це формує у росіян усвідомлене і неусвідомлене розуміння окремішності українців, а отже, і символів, які асоціюються з українством. Зрештою, окупанти вимушені були частково заборонити тризуб, який на символічному рівні відсікає від російської ідентичності руську спадщину (саме спадщинні образи є основою колективної пам'яті, зокрема, є будівельним матеріалом для російських архетипальних деформацій; через подолання деформацій зруйнується і сама викривлена російська ідентичність).

Через це пропагандистська теза, яку поширюють по каналах рпц-фсб, про єдину «Київську Русь» уже немає достатньої переконливості та емоційного впливу. Так само символічна декомунізація в Україні спровокувала в країні-агресорці дискурс про «справжню декомунізацію України» – знищення інфраструктури та територіальні претензії на «вигадану Ленінін Україну». Водночас лівацько-радянська підоснова російського міфу виявилася серйозно підваженою. Тож можна очікувати, що музейницька робота в окресленому напрямі матиме далекосяжні наслідки. А російська архетипно-міфологічна модель уподібниться до уробороса: її знищить необхідність самозаперечення.

Втрата «символічної бази» послабить ефективність інформаційного впливу, в результаті чого російський соціум буде дезорієнтовано. Саме в цей момент може відбутися проартикульований перехід росії від варварського до дикунсько-компрадорського стану сировинної економіки, що створить передумови для остаточної демілітаризації (сподівання на це в загальних рисах висловлював у своїх дослідженнях М. Розумний) і територіальної дефрагментації рф.

¹⁶Цілком імовірно, цивілізаційна інставрація української ідентичності спровокує подібні процеси і в надідентичності Західного світу, особливо європейській.

Послаблення домінування ідеологій, що апелюють до ідентичнісних підвалин російського етносу та легітимують його право на панування, запустить процеси *культурної диференціації*, що, своєю чергою, створить передумови для модернізаційного поступу інших народів рф та оформлення нових націй. Реалізація цього модернізаційного потенціалу має сприяти остаточній *деінституалізації* російської державності.

Допоміжним засобом має стати посилення *когнітивної війни* (базованої на раціональних, науково-критичних аргументах), яку також можна вести із застосуванням методу музейної деконструкції, спрямованої на патерни російської культури. Все це, зрештою, впливатиме на згасання смислового поля російської культури і убезпечить від відновлення каганатної ідентичності.

Висновки. У перемоги України над росією в екзистенційній війні за ідентичність є такі складники: 1) посилення заходів зі збереження української історико-культурної спадщини (комплекс воєнотехнічних, організаційних, нормативних (досі процес евакуації не унормовано, скажімо, в Положенні про Музейний фонд України), консерваційних, моніторингових, евакуаційних та страхових заходів); 2) фізична, інституційна та смислова деокупація української культурно-історичної спадщини шляхом відповідної кураторської роботи (за підтримки системи національної безпеки, де в цьому є потреба); 3) широке застосування лабораторної музеології як когнітивної моделі – способу міркування, який поєднує наукову і мистецьку творчість, спрямовану на соціально-культурну інженерію та культурницьке дизайнування; музеологічна когнітивна модель замість пасивного і зазвичай неточного прогнозування пропонує програмування шляхів, опцій, варіантів соціокультурного розвитку; серед лабораторних методів музеології виокремлюються деконструкція, інставрація, хронологічні інтервенції в межах спадщинно-емпіричного підходу, інтерпретація, контекстуалізація, деконтекстуалізація та ін.; 4) введення української спадщини в європейський контекст і формування великої загальноєвропейської ідентичності (кураторські виставкові проекти всіх різновидів; серед прикладів: інставрація українського авангарду, киево-норманські музейницькі проекти, які започаткував Національний музей історії України; проекти збірних виставок з акцентом на візантійську спадщину тощо); 5) позбавлення агресора можливості уречевлення ідентичності в історико-культурних пам'ятках (подолання супротивника завдяки триангуляції К. Леві-Строса); 6) розроблення на базі української історико-культурної спадщини новітніх

смыслів, релевантних викликам, які постають перед світом на сучасному етапі (застосування лабораторної стратегії у сфері пам'яток); 7) як наслідок – формування оновленої української ідентичності, що буде не просто стресостійкою, а зміцнюватиметься від потрясінь.

Варто зауважити, що запропонована модель подолання російської ідентичності має гіпотетичний характер і, незважаючи на певні емпіричні

підтвердження, все ж має бути ретельно перевірено на практикою. Утім, навіть якщо в процесі рекомпозиції української ідентичності не вдасться демонтувати російську, наслідки цієї кураторської роботи все одно будуть позитивними. Диференціація української тожсамості на шляху до цивілізаційної інставації зміцнить резистентність української держави в усіх аспектах.

Список використаних джерел

- Бугайський, Януш. 2022. *Неспроможна держава. Інструкція з розиматування Росії*. Пер. Марія Дуброва, Стефан Бандера, Ганна Рак, Анна Мельниченко, Олександр Охріменко. Київ: АРК.ЮЕЙ.
- Грицак, Ярослав. 2021. *Подолати минуле: глобальна історія України*. Київ: Портал.
- Демчук, Руслана. 2018. «Міфопоетика як засіб моделювання української ідентичності: культурно-цивілізаційний контекст». Автореф. дис. доктора культурології. Нац. муз. акад. України ім. П. І. Чайковського.
- Срмоленко, Володимир. 2024. «Думаю, “Мертві душі” лишається однією з головних метафор, які описують “руській мір”...» 19 березня 2024. <https://www.facebook.com/share/p/qCrN1pfV9jettKUN/>
- Кебуладзе, Вахтанг. 2024. «Що принесе остаточна емансипація України, ліберали – радикали та ресентимент». *Vixi*. YouTube, 8 березня 2024. Відео, 1:34:23. <https://www.youtube.com/watch?v=WpLxJOtm6zI>.
- Київ 24 live. 2023. «“Будут московиты какие-нибудь, уральцы”. Пугін заговорив про розвал Росії». YouTube, 27 лютого 2023. Відео, 2:42. <https://www.youtube.com/watch?v=W5mT2K-xTQo>.
- Лебон, Гюстав. 2021a. *Психологія мас*. Київ: Андронум.
- . 2021b. *Психологія народів*. Київ: Андронум.
- Леві-Строс, Клод. 2000. *Структурна антропологія*. Київ: Основи. Музей театрального, музичного та кіномистецтва України.
2023. «Лекція Сергія Руденка “Експозиційне 3-D: дерадяннізація, дерусифікація, “деколонізація”». YouTube, 2 жовтня 2023. Відео, 1:15:03. <https://www.youtube.com/watch?v=nOJaO1B9Mvo>.
- Національний музей історії України. 2024. «Вийшла з друку нова книжка доктора історичних наук, генерального директора Національного музею історії України Федора Андрущук “Музей і національний проєкт”». 29 лютого 2024. https://www.facebook.com/story.php?story_fbid=936495854838511&id=100054343164925.
- Плохій, Сергій. 2023. *Загублене царство. Історія «руського міра» з 1470 року до сьогодні*. Харків: Фоліо.
- Поппер, Карл. 1994a. *Відкрите суспільство та його вороги. Т. 1: У полоні Платонових чарів*. Київ: Основи. https://chtyvo.org.ua/authors/Popper_Karl/Vidkryte_suspilstvo_ta_ioho_vorohy_Tom_1/.
- . 1994b. *Відкрите суспільство та його вороги. Т. 2: Спалах пророцтва: Гегель, Маркс та послідовники*. Київ: Основи. https://chtyvo.org.ua/authors/Popper_Karl/Vidkryte_suspilstvo_ta_ioho_vorohy_Tom_2/
- Прицак, Омелян. 1997. *Походження Русі. Т. 1: Стародавні скандинавські джерела (крім ісландських sag)*. Київ: Обереги. https://shron3.chtyvo.org.ua/Pritsak_Omelian/Pokhodzhennia_Rusi_Starodavni_skandynavski_dzherela_krim_islandskyykh_sag_Tom_1.pdf.
- Прицак, Омелян. 2003. *Походження Русі. Т. 2: Стародавні скандинавські sagi і Стара Скандинавія*. Київ: Обереги. https://shron3.chtyvo.org.ua/Pritsak_Omelian/Pokhodzhennia_Rusi_Starodavni_skandynavski_sagy_i_Stara_Skandynaviia_Tom_2.pdf.
- Розумний, Максим. 2006. *Ідея і нація в інформаційну епоху*. Харків: Майдан.
- . 2021. *Національна доктрина*. Київ: КМ-БУКС.
- Руденко, Сергій. 2021. *Музей як технологія*. Київ: Ліра-К.
- . 2024. «Методологічна злиденність Деколоніалізму». У *Культура пам'яті. Гендерні реценції. Локальні історії*. Зб. матеріалів круглих столів. Листопад – грудень 2023 р. (у 2 ч.), 68–77. https://icr.org.ua/vydannya/kultura-pam-yati-genderni-retseptsyi-lokalni-istoriyi/?fbclid=IwAR1Lb22WsZ-eY8PX7jZy0wffidEhRiPmD014ORQhKbH1xvHv0wS7fNX_GFo.
- Собуцький, Михайло. 2018. «Знаки в культурі». У *Культурологія: Мозиланська школа*, наук. ред. та упоряд. М. А. Собуцький, Д. О. Король, Ю. В. Джулай, 261–90. Київ: Олег Філок. <https://ekmair.ukma.edu.ua/collections/97297cbf-cea0-49c3-be5e-50fd711eeaa6>.
- Талеб, Насім Ніколас. 2020. *Антикрихкість. Про (не)вразливе у реальному житті. [Про речі, для яких безладне – до ладу]*. Київ: Наш Формат.
- Шевченко, Ігор. 2001. *Україна між Сходом і Заходом*. Львів: Інститут Історії Церкви Львівської Богословської Академії. https://shron1.chtyvo.org.ua/Shevchenko_Ihor/Ukraina_mizh_Skhodom_i_Zakhodom.pdf.
- Юнг, Карл Густав [та послідовники]. 2022. *Людина та її символи*. Київ: Центр учбової літератури.
- Bourdieu, Pierre. 1990. *The Logic of Practice*. Stanford University Press. https://monoskop.org/images/8/88/Bourdieu_Pierre_The_Logic_of_Practice_1990.pdf.
- Feyerabend, Paul Karl. 1978. *Science in a free society*. London: NLB. <https://archive.org/details/scienceinfreesoc0000feye>.
- Ginzburg, Carlo. 1991. “Représentation: le mot, l'idée, la chose.” *Annales. Économies, Sociétés, Civilisations* 46 (6): 1219–34. https://www.persee.fr/doc/ahess_0395-2649_1991_num_46_6_279008.
- Snyder, Timothy David. 2022. “We Should Say It. Russia Is Fascist.” *The New York Times*, May 19, 2022. <https://www.nytimes.com/2022/05/19/opinion/russia-fascism-ukraine-putin.html>.
- . 2024. “Putin’s genocidal myth.” *Substack*, February 11, 2024. <https://snyder.substack.com/p/putins-genocidal-myth>.

References

- Bourdieu, Pierre. 1990. *The Logic of Practice*. Stanford University Press. https://monoskop.org/images/8/88/Bourdieu_Pierre_The_Logic_of_Practice_1990.pdf.
- Bugajski, Janusz. 2022. *Failed State: A Guide to Russia's Rupture*. Kyiv: ARC.UA [in Ukrainian].
- Demchuk, Ruslana. 2018. “Mifopoetyka yak zasib modeliuвання ukraïnskoi identychnosti: kulturno-tyvylyzatsiynyi kontekst.” Abstract Doctoral Diss. [in Ukrainian].
- Feyerabend, Paul Karl. 1978. *Science in a free society*. London: NLB. <https://archive.org/details/scienceinfreesoc0000feye>.

- Ginzburg, Carlo. 1991. "Représentation: le mot, l'idée, la chose." *Annales. Économies, Sociétés, Civilisations* 46 (6): 1219–34. https://www.persee.fr/doc/ahess_0395-2649_1991_num_46_6_279008.
- Hrytsak, Yaroslav. 2021. *Podolaty mynule: hlobalna istoriia Ukrainy*. Kyiv: Portal [in Ukrainian].
- Jung, Carl Gustav [ta poslidovnyky]. 2022. *Liudyna ta yii symvoly* [Man and his symbols]. Kyiv: Tsentri uchbovoi literatury [in Ukrainian].
- Kebuladze, Vakhtang. 2024. "Shcho prynese ostatechna emansypatsiia Ukrainy, liberaly – radykaly ta resentymient." *Vikha*. YouTube, March 8, 2024. Video, 1:34:23. <https://www.youtube.com/watch?v=WpLxJOTm6Zl> [in Ukrainian].
- Kyiv24 live. 2023. "Budut moskovity kakie-nibud, uraltsy". Putin zahovoriv pro rozval Rosii." YouTube, February 27, 2023. Video, 2:42. <https://www.youtube.com/watch?v=W5mT2K-xTQo> [in Ukrainian].
- Le Bon, Gustave. 2021a. *Psykhohohiia mas*. Kyiv: Andronum [in Ukrainian].
- . 2021b. *Psykhohohiia narodiv*. Kyiv: Andronum [in Ukrainian].
- Lévi-Strauss, Claude. 2000. *Strukturna antropohohiia*. Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
- Museum of Theatre, Music and Cinema of Ukraine. 2023. "Lektsiia Serhiiia Rudenka «Ekspozytsiine 3-D: deradianizatsiia, derusyfikatsiia, «dekolonizatsiia»". YouTube, October 2, 2023. Video, 1:15:03. <https://www.youtube.com/watch?v=nOjaOIB9Mvo> [in Ukrainian].
- National Museum of the History of Ukraine. 2024. "Vyishla z druku nova knyzhka doktora istorychnykh nauk, heneralnoho dyrektora Natsionalnoho muzeiu istorii Ukrainy Fedora Androschchuka «Muzei i natsionalnyi proiekt»." February 29, 2024. https://www.facebook.com/story.php?story_fbid=936495854838511&id=100054343164925 [in Ukrainian].
- Ploky, Serhii. 2023. *Zahublene tsarstvo. Istoriiia "ruskoho mira" z 1470 roku do sohodni*. Kharkiv: Folio [in Ukrainian].
- Popper, Karl. 1994a. *Vidkryte suspilstvo ta yoho vorohy. Vol. 1. U poloni Platonovykh chariv*. Kyiv: Osnovy. https://chtyvo.org.ua/authors/Popper_Karl/Vidkryte_suspilstvo_ta_ioho_vorohy_Tom_1/ [in Ukrainian].
- . 1994b. *Vidkryte suspilstvo ta yoho vorohy. Vol. 2. Spalakh prorotstva: Hehel, Marks ta poslidovnyky*. Kyiv: Osnovy. https://chtyvo.org.ua/authors/Popper_Karl/Vidkryte_suspilstvo_ta_ioho_vorohy_Tom_2/ [in Ukrainian].
- Pritsak, Omeljan. 1997. *Pokhodzhennia Rusi. Vol. 1. Starodavni skandynavski dzhherela (krim islandskykh sag)*. Kyiv: Oberehy. https://shron3.chtyvo.org.ua/Pritsak_Omeljan/Pokhodzhennia_Rusi_Starodavni_skandynavski_dzhherela_krim_islandskykh_sag_Tom_1.pdf [in Ukrainian].
- . 2003. *Pokhodzhennia Rusi. Vol. 2. Starodavni skandynavski sagy i Stara Skandynaviia*. Kyiv: Oberehy. https://shron3.chtyvo.org.ua/Pritsak_Omeljan/Pokhodzhennia_Rusi_Starodavni_skandynavski_sagy_i_Stara_Skandynaviia_Tom_2.pdf [in Ukrainian].
- Rozumnyi, Maksym. 2006. *Ideia i natsiia v informatsiini epokhu*. Kharkiv: Maidan [in Ukrainian].
- . 2021. *Natsionalna doktryna*. Kyiv: KM-BUKS [in Ukrainian].
- Rudenko, Serhii. 2021. *Muzei yak tekhnohohiia*. Kyiv: Lira-K [in Ukrainian].
- . 2024. "Metodolohichna zlydennist Dekolonializmu." In *Kultura pamiaty. Henderni retseptsi. Lokalni istorii*. Zbirnyk materialiv kruhykh stoliv. November–December 2023. https://icr.org.ua/vydannya/kultura-pam-yati-genderni-retseptsiyi-lokalni-istorii/?fbclid=IwAR1Lb22WsZ-eY8PX7jIzY0wffidEhRiPmD014ORQhKbHixvHvOwS7fNX_GFo [in Ukrainian].
- Shevchenko, Ihor. 2001. *Ukraina mizh Skhodom i Zakhodom*. Lviv: Instytut Istorii Tserkvy Lvivskoi Bohoslovskoi Akademii. https://shron1.chtyvo.org.ua/Shevchenko_Ihor/Ukraina_mizh_Skhodom_i_Zakhodom.pdf [in Ukrainian].
- Snyder, Timothy David. 2022. "We Should Say It. Russia Is Fascist." *The New York Times*, May 19, 2022. <https://www.nytimes.com/2022/05/19/opinion/russia-fascism-ukraine-putin.html>.
- . 2024. "Putin's genocidal myth." *Substack*, February 11, 2024. <https://snyder.substack.com/p/putins-genocidal-myth>.
- Sobutskyi, Mykhailo. 2018. "Znaky v kulturi." In *Kulturohohiia: Mohylianska shkola*, edited by M. A. Sobutskyi, D. O. Korol, Yu. V. Dzhulay, 261–90. Kyiv: Oleh Filiuk. <https://ekmair.ukma.edu.ua/collections/97297cbf-cea0-49c3-be5e-50fd711eeaa6> [in Ukrainian].
- Taleb, Nassim Nicholas. 2020. *Antykrykhist. Pro (ne)vrazlyve u realnomu zhytti. [Pro rechi, dia yakykh bezladne – do ladu] [Antifragile: Things That Gain from Disorder]*. Kyiv: Nash Format [in Ukrainian].
- Yermolenko, Volodymyr. 2024. "Dumai, «Mertvi dushi» lyshaietsia odnieiu z holovnykh metafor, yaki opysuiut «ruskii mir»..." March 19, 2024. <https://www.facebook.com/share/p/qCrN1pfV9jettKUN/> [in Ukrainian].

Serhii Rudenko

Dr. habil. (Cultural Studies), Associate Professor,
Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

<https://orcid.org/0000-0002-2319-1845>

e-mail: rudenkosb@ukr.net

Ukrainian Heritage Discourse of Russian Identity Defeat

Abstract

This article is devoted to the urgent problem of Ukrainian culturology: how to be useful in the struggle against Russian aggression. Some scientists do not believe in the special warfare aspect of military culturology because of its primarily humanistic sense. Another group of researchers considers culturology as a means of escaping war situations. In their work, they tend to overlook the reality of war. Moreover, they demonstrate a form of moral purism, which can indeed be seen as a hidden hypocrisy. But if culturology can save blood, culturologists have to work as technologists and join the efforts of destroying invaders.

The Russo-Ukrainian war is, first of all, an existential conflict, which encompasses political, military, economic, institutional, technological, biological, and cultural dimensions. Russia acts in a genocidal

manner, attempting to eliminate Ukrainians on all of these levels. As a result, only one side can maintain its existence. Since Ukrainians, in contrast to Russians, are civilized people; biological annihilation is relevant only for troops attempting to occupy Ukraine (not necessarily where they are located). But other dimensions are acceptable. Naturally, culturologists can be effective at the cultural level. It's rather to emphasize that this aspect of warfare does not require many resources. Furthermore, the main cause of this war is precisely cultural because other mentioned reasons for a full-scale conventional (not hybrid!) war do not benefit Russia. Everything is blown up: Russian political status as a global power, simulacra of Russian military might, Russian outdated carbon economy, Russian archaic social system (indeed, refreshed khaganate). The civilized development of Ukraine, its strengthening, and consequently, the affirmation of Ukrainian identity, endanger the Russian one. Since Russian identity has its basis in Ukrainian cultural heritage.

Research findings are as follows. Russian culture is not civilized, as many believe, but rather barbaric. This means that Russian identity is filled with resentment – an intention to destroy civilization entirely. Using full-scale methods of propaganda, Russians have achieved, at first glance, the seemingly impossible task of hacking the collective unconscious. Thus, the key archetype of human civilization – the cult of life, resurrection, and eternal life – is contradicted by necromancy: the cult of death, human improvement through Thanatos, and a “festival” of permanent perish

Recovery of the Russian ill collective unconscious will not thus provide a fix for Russian identity. On the contrary – it will be destroyed. But, if this is not addressed – universal human civilization will be destroyed one day by new barbarians. So, the only way is dismantling Russian identity by recovering its collective unconscious. Finally, Ukrainians are faced with a big, important mission. Without a heritage model of Ukrainian identity, overcoming Russian identity cannot be achievable.

The matrix of Ukrainian identity consists of such basic elements: Byzantine-Rus heritage, Baroque heritage, the concept of the army as the state, ethnologism, modernism, frontiership (a subconcept of “sacredness of the land”), cultural-oriented social modus. In this regard, there is a need to implement these elements in Ukrainian museums and heritage representations. The main practical tasks are: 1) Physical safeguarding of cultural heritage; 2) Reinterpreting the meaning of cultural heritage in Ukraine (deimperialization, decommunization, desovietization, derussification); 3) Utilizing museology as a cognitive model (especially, the laboratory theory of the museum); 4) Civilizational reinstatement of Ukrainian cultural heritage and identity; 5) Eliminating the reification of Russian identity within Ukrainian heritage; 6) Creating new civilizational means enriched by Ukrainian cultural experience; 7) Updating Ukrainian identity in a way that promotes its antifragility.

Keywords: Russo-Ukrainian war, cognitive MilTech, culturology, culturology in wartime, curatorial culturology, museum, cultural heritage, identity, museological discourse of culturology, defeat of Russia, civilization, neobarbarism, resentment, archetypes of cultural identity.

*Manuscript received March 6, 2024
Матеріал надійшов 6 березня 2024 р.*

© Сергій Руденко (Serhii Rudenko), 2024

rudenkosb@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-2319-1845>

Сфера наукових зацікавлень: культурологія, музеєзнавство, пам'яткознавство, культурна пам'ять, культурна ідентичність.

Main research fields: culturology, museum studies, heritage science, cultural memory, cultural identity.

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)